

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. № 6.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.6.2>

УДК 35.08

О. І. Пархоменко-Куцевіл,

д. держ. упр., професор, завідувач кафедри публічного управління та адміністрування, Університет Григорія Сковороди в Переяславі

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0758-346X>

**СУЧАСНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ГЕНДЕРНОЇ
ПОЛІТИКИ В ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ ТА
ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ**

O. Parkhomenko-Kutsevil,

*Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Head of the
Department of Public Administration and Management, Hryhoriy Skovoroda
University in Pereyaslav*

**CURRENT ASPECTS OF STATE GENDER POLICY
IMPLEMENTATION IN THE POLITICAL SPHERE: EUROPEAN
PRACTICES AND EXPERIENCE FOR UKRAINE**

У статті здійснено системний аналіз європейського досвіду реалізації державної гендерної політики в політичній сфері та застосування цього досвіду в Україні. Зазначено, що чинниками збільшення представництва жінок на рівні прийняття рішень є, зокрема: наявність у країні

національного механізму гендерної рівності; дружня для жінок виборча система (виборчі закони, партійні закони, закон про фінансування виборчих кампаній); гендерні квоти; гендерно-чутливі процедури та правила у партіях, в обраних органах; політична воля, фокус на «селекціонерів» (партійні машини, сірі кардинали з відбору політичних кадрів); тиск знизу і зсередини активним незалежним жіночим рухом, без якого важко сподіватися на політичну волю до проведення розумної гендерної політики. Гендерне квотування є одним із інструментів гендерної політики, який використовується для вирішення проблеми дискримінації жінок у політичному середовищі. У багатьох країнах виборчі гендерні квоти вважаються ефективним заходом щодо поліпшення гендерного балансу в парламенті, хоча суперечки щодо їх приводу не вщухають. Нині системи квот націлені досягнення того, щоб жінки становили щонайменше 30, 40 і навіть 50 % від загальної чисельності парламентаріїв.

Реалізація пасивного та активного виборчого права шляхом участі жінок у діяльності політичних партій, відображення повістки гендерного рівності в програмних документах політичних партій дозволяють маркувати публічну політику як простір, що трансформується, де актуальний порядок денний змінюється відповідно до суспільних потреб, а частка жінок лише на рівні прийняття політичних рішень зростає.

Ефективним механізмом, що забезпечує досягнення гендерної рівності в сучасній європейській політиці, вважають квоти для жінок, закріплені або у національному законодавстві, або у партійних документах, а також відповідну освітню та соціальну політику, що дозволяє мінімізувати тиск гендерних стереотипів та розширювати практики політичної участі жінок на всіх рівнях влади.

Водночас, навіть за наявності квот, жінки-кандидати помітно менш успішні на виборах, це пов'язано з існуючими гендерними стереотипами та забезпечення фактичної (а не юридичної) рівності, рівності на практиці жінок і чоловіків.

The article carries out a systematic analysis of the European experience of implementing state gender policy in the political sphere and the application of this experience in Ukraine. The author states that the factors of increasing the representation of women at the level of decision-making are, in particular: the presence of a national mechanism for gender equality in the country; women-friendly electoral system (electoral laws, party laws, law on financing election campaigns); gender quotas; gender-sensitive procedures and rules in parties and elected bodies; political will, focus on "selectors" (party machines, gray cardinals for the selection of political personnel); pressure from below and from within by an active independent women's movement, without which it is difficult to hope for political will to conduct a reasonable gender policy. Gender quotas are one of the tools of gender policy, which is used to solve the problem of discrimination against women in the political environment. In many countries, electoral gender quotas are considered an effective measure to improve the gender balance in parliament, although the controversy surrounding them continues. Currently, quota systems are aimed at achieving that women make up at least 30, 40 and even 50% of the total number of parliamentarians.

The implementation of passive and active suffrage through the participation of women in the activities of political parties, the reflection of the agenda of gender equality in the program documents of political parties allow to mark public policy as a transforming space, where the current agenda changes according to public needs, and the share of women is only at the level of acceptance of political decisions is increasing.

Quotas for women, enshrined either in national legislation or in party documents, as well as appropriate educational and social policies, which allow minimizing the pressure of gender stereotypes and expanding the practice of women's political participation, are considered to be an effective mechanism for achieving gender equality in modern European politics. all levels of government.

At the same time, even in the presence of quotas, female candidates are noticeably less successful in elections, this is due to existing gender stereotypes and ensuring de facto (rather than legal) equality, equality in practice between women and men.

Ключові слова: *публічне управління, гендерна політика, гендерні квоти, представництво жінок у парламенті, гендерна дискримінація, «жорсткі» та «м'які» гендерні квоти.*

Keywords: *public administration, gender policy, gender quotas, representation of women in parliament, gender discrimination, "hard" and "soft" gender quotas.*

Постановка проблеми. В даний час на території більшості сучасних держав створюються всі умови для підтримки до гарантованості юридичної рівності чоловіків та жінок. Розуміння природи та сутності категорії «гендерна рівність» не може бути універсальним. Водночас держава, що керується у своїй діяльності фундаментальним конституційним принципом народовладдя, у тій чи іншій формі та мірі зобов'язується забезпечувати рівноправність чоловіків та жінок. Однак, зусиль з боку держави не завжди достатньо. Реальний стан справ у забезпеченні гендерної рівності часто знаходить відображення не в офіційних документах, а на практиці реалізації окремих прав чоловіків та жінок.

Відомо, що міжнародно-правові стандарти та національні юридичні механізми України забезпечують, наскільки це можливо, дію принципу рівного доступу до різних сфер суспільного життя представників обох статей. Власне, історія держави та права також ілюструє практично безперервний пошук національних юридичних конструкцій, спрямованих на протидію дискримінації представниць жіночої статі

Політика гендерної рівності на сьогоднішній день набирає все більшої популярності. Причиною такої тенденції зростання інтересу серед різних

верств населення є, перш за все, бажання та фактична можливість реалізації одного з основних конституційних принципів будь-якої сучасної демократичної держави: принцип рівності чоловіка і жінки.

Незважаючи на досить повне міжнародно-правове закріплення правового статусу як жінок, так і чоловіків (що виходить із конституційно закріплених положень про рівноправність статей (як у своїх правах, так і в можливостях для їх реалізації), останні далеко не завжди знаходять своє нормативне закріплення та реальне відображення у правозастосовчій сфері.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Проблеми формування та реалізації гендерної політики, вивчення аспектів гендерних стереотипів, визначення умов розвитку жіночого лідерства у політиці вивчають, зокрема: Т. Василевська, Н. Грицяк, І. Головащенко, Л.Гонюкова, А.Дудніченко, Л. Кормич, І. Лебединська, Л. Лисенко, О. Микитко, С. Оксамитна, М. Пірен, Ю.Секунова, В. Суковата, Г. Ткаченко, Л. Трофименко та ін. Водночас, на сьогодні є потреба у системному вивченні проблем реалізації державної гендерної політики в політичній сфері України та країнах Європейського Союзу.

Метою дослідження є системний аналіз європейського досвіду реалізації державної гендерної політики в політичній сфері та застосування цього досвіду в Україні.

Виклад матеріалу.

Одним із перших міжнародних документів, що закріпив рівноправність жінок та чоловіків, це Статут ООН 1945 р., де було визначено, що народи об'єднаних націй мають знову утвердити віру в основні права, забезпечити рівноправність статей, створити умови, за яких можуть дотримуватися справедливість та повага до зобов'язанням [1]. Зазначені положення стали фундаментом для розвитку принципів рівності та недискримінації. Проте слід зазначити, що основна частина міжнародних документів та діяльність міжнародних організацій були спрямовані на захист прав жінок, які піддавалися гендерній дискримінації, оскільки протягом довгих років жінки

перебували в нерівному становищі із чоловіками. У суспільстві жінка була представлена в певній соціальній ролі, наприклад, як мати, бережіння, домогосподарка, прибиральниця, кухарка, годувальниця тощо. У більшості випадків національне законодавство держав обмежувало права жінок у суспільно-політичній сфері. У цьому особливий інтерес представляє дослідження питання правового статусу жінок-парламентаріїв, який практично мало висвітлювався в наукових джерелах.

Представництво жінок у політиці – один із основних показників досягнення гендерної рівності, якщо дотримуватися принципів Ради Європи, серед яких – рівень представленості жінок у національних парламентах. Багато авторів зазначають, що участь жінок у політичному житті корелюється з питанням людського розвитку: «...країни з вищим рівнем людського розвитку, ймовірно, мають вищий рівень участі жінок у політичному житті» [2].

Тим часом, згідно зі статистикою, наведеною Міжпарламентським союзом, у 2021 р., тільки 26,1% парламентаріїв у світі були жіночої статі, і лише у п'яти країнах світу жінки становлять 50% або більше у представницьких органах влади національного рівня (Мексика, Нікарагуа, Руанда, ОАЕ та Куба) [3].

Світовий досвід свідчить про те, що відсутність у жінок і чоловіків рівних можливостей брати активну участь у суспільно-політичному житті та впливати на закони, політику та її розробку, інститути та політика ризикують виявитися соціально недостатніми та систематично орієнтованими на інтереси вузьких більш впливових сил. Річ у тім, що політика та рішення, розроблені та прийняті тільки чоловіками, відображають лише частину людського досвіду та потенціалу, вони у певному сенсі малоефективні. На практиці така політика та такі управлінські рішення не схильні враховувати гендерні наслідки та економічні й соціальні фактори, які впливають на життя жінок. У результаті політика соціально недостатня.

При цьому партнерство в політиці - це джерело повної та представницької демократії, що створює реальні можливості врахування багатополюсних інтересів у суспільстві. Жінки роблять свій особливий внесок у громадське життя. Вони не тільки краще за чоловіків представляють і можуть представити свої інтереси, але й зможуть впливати на політичну систему, займаючи керівні посади. З погляду здорового суспільства паритетне представництво жінок у виборних та призначених позиціях влади – це справа справедливості та рівності. Гендерно- та географічно-збалансовані інститути, уряди (спільноти) – це джерело ефективності, всебічних та стійких результатів.

Чинниками збільшення представництва жінок на рівні прийняття рішень є, зокрема:

- наявність у країні національного механізму гендерної рівності;
- дружня для жінок виборча система (виборчі закони, партійні закони, закон про фінансування виборчих кампаній);
- гендерні квоти;
- гендерно-чутливі процедури та правила у партіях, в обраних органах;
- політична воля, фокус на «селекціонерів» (партійні машини, сірі кардинали з відбору політичних кадрів);
- тиск знизу і зсередини активним незалежним жіночим рухом, без якого важко сподіватися на політичну волю до проведення розумної гендерної політики.

Гендерне квотування є одним із інструментів гендерної політики, який використовується для вирішення проблеми дискримінації жінок у політичному середовищі. Забезпечення жіночого представництва у політиці має три основні цілі. По-перше, усунення обмежень реалізації захисту інтересів жінок у сфері материнства, сімейного права. У цих галузях чоловіки можуть не володіти специфічними знаннями та досвідом, необхідними для вибору ефективного способу протидії гендерній дискримінації, у той час як жінки мають такий досвід у силу залучення до дискримінаційних процесів у

перерахованих сферах. У такому випадку політична участь жінок сприяє зниженню витрат на пошук інформації та ухвалення політичних рішень. По-друге, факт гендерної дискримінації, у тому числі й у політиці, суперечить концепції демократії, до якої здебільшого прагнуть сучасні політичні системи, що може викликати недовіру населення до проведеної соціально-економічної політики та впливати на економічний розвиток країни. По-третє, політична сфера суспільного життя не є нейтральною по відношенню до фактору статі, існують гендерні відмінності у прийнятті рішень, виборі методів протидії соціальним та політичним проблемам. Підтвержені під час експериментів менша схильність жінок до ризику [4] та високий рівень неприйняття нерівності [5] можуть бути перевагою чиновника, який визначає курс соціальної політики, де пріоритетом є стабільність. Таким чином, програми збалансованого політичного представництва жінок та чоловіків - це спосіб пом'якшення гендерної асиметрії політичних інститутів, інструмент надання як чоловікам, так і жінкам можливості реалізації конкурентних переваг, що мають значення для результативності соціальної політики.

У багатьох країнах виборчі гендерні квоти вважаються ефективним заходом щодо поліпшення гендерного балансу в парламенті, хоча суперечки щодо їх приводу не вщухають. Нині системи квот націлені досягнення того, щоб жінки становили щонайменше 30, 40 і навіть 50 % від загальної чисельності парламентаріїв.

Багато країн у світі застосовують гендерні квоти, щоб компенсувати перешкоди, із якими доводиться стикатися жінкам.

Гендерні квоти – це компенсація за перешкоди та накопичену історичну несправедливість в органах влади. Виборча квота для жінок може бути прописана у конституції, передбачена у національному законодавстві країни або сформульована у статуті політичної партії.

Одна країна може мати кілька типів квот. Якщо взяти перші 20 країн, у яких представництво жінок у парламенті від 40 до 63,8 %, то у 5 країнах (25% від загальної кількості) квоти не використовуються, а в інших 75% - або

законодавча, або партійна квота є [6]. Таким чином, у переважній більшості випадків цей інструмент спрацьовує.

Другий найважливіший механізм включення жінок у політичний процес та просування жінок у політиці – це робота гендерних фракцій та внутрішньопартійних гендерних організацій.

Ця практика досить широко використовується лівими політичними партіями як національному, і субнаціональних рівнях. Практично у кожній соціалістичній та соціал-демократичній партії Європи є своя жіноча організація, які об'єднуються в Жіночий Соцінтерн (Socialist International Women) [7], а на європейському рівні працює організація при партії європейських соціалістів – PES Women [8].

Представники «Соціал-демократичної партії Німеччини» (SPD) та «Вільної демократичної партії Німеччини» (FDP) під час виборчої кампанії до Європарламенту активно висвітлювали у своєму дискурсі гендерні теми (родина, жінки, аборти, домашнє насильство), однак, ключовими питаннями в їхньому порядку залишилися питання економічного розвитку та добробуту. Партія Німеччини «Захист людини, природи і тварин» (Tierschutzpartei) у своєму дискурсі не акцентує увагу на жінках, але виступає за рівноправність незалежно від гендера [8].

Уряди можуть підтримувати приклади позитивної практики, демонструючи прагнення реалізації розумної політики, оскільки це відповідає їх прихильності до Пекінської декларації, в якій сказано: «Ми переконані, що розширення можливостей жінок та їх повна участь на основі рівності у всіх сферах життя суспільства, включаючи участь у процесі прийняття рішень та доступ до влади, мають основне значення для досягнення рівності, розвитку та миру» [9].

Тепер коротко проаналізуємо досвід європейських країн щодо запровадження гендерних засад у державну політику.

Успіх Швеції часто наводять як аргумент на користь введення гендерної квоти, проте збільшення кількості жінок на виборних посадах не

співвідноситися з якісними показниками: гендерний розрив у доходах створює негативні стимули для жіночої політичної участі; «скляна стеля» знижує ймовірність призначення жінки на керівні посади. Лобювання інтересів чоловічих та жіночих груп також надає значний вплив на результативність гендерного квотування. Дослідження Олле Фолке і Джоанни Рікне включає аналіз стимулів обмеження жіночої політичної участі з боку чоловічої групи інтересів. Основний висновок роботи заснований на різноманітності політичних поглядів виборців - політична конкуренція виступає як обмеження на проведену політику партії, у разі включення жінок у списки виникає додаткова необхідність враховувати переваги виборців щодо гендерної політики [10].

Автори виділяють таку характеристику квотування як «жорсткість». «Жорстка» квота виражена в кількісно фіксовану норму представництва певної групи населення. «Жорсткі» квоти можуть бути закріплені конституційно, а також у законодавстві про вибори та референдум, партійної діяльності, місцевому самоврядуванні та державній службі. «М'яке» квотування передбачає обов'язкову участь у конкурсі на одне місце представників обох статей, але підсумковий показник співвідношення чоловіків та жінок нормативно не встановлений [10].

Такий показник як «сила чоловічої групи інтересів» у рамках дослідження перевіряється шляхом зіставлення числа жінок у партії до та після введення жорсткої гендерної квоти (чергування чоловік/жінка у партійному списку у разі Швеції). Чим більше зростає чисельність жінок на партії після запровадження жорсткої квоти, тим більшу

Результати дослідження Олле Фолке і Джоанни Рікне свідчать про позитивний вплив політичної конкуренції (різниця між частками партій у пропорційній виборчій системі) на ймовірність переобрання жінок. Крім того, чим вища конкуренція між ліберальною та консервативною партіями, тим частіше гендерне квотування виступає як інструмент партійних

перегонів, оскільки високий рівень конкуренції збільшує ймовірність програшу через відмову від проходження курсу гендерної рівності [10].

Таким чином, досвід гендерного квотування в рамках шведської виборчої системи дозволяє зробити висновки щодо умов ефективності та горизонту планування цього інструменту гендерної політики. Високий ступінь інституціоналізації жіночого політичного руху, що передбачає сильні формальні та неформальні соціальні мережі, які дозволяють реалізувати принцип гендерного рівності у сфері. Зниження гендерної асиметрії на виборних посадах також сприяє високий рівень міжпартійної конкуренції. Однак, універсального методу впровадження гендерних квот не існує, адаптація даного інструменту може відбуватися різними шляхами у твердій чи м'якій формі. Вибір механізму реалізації квотування має враховувати соціальні та політичні бар'єри жіночої політичної участі, рівень громадянської активності населення та державні характеристики інституційного середовища.

В Польщі принцип рівності чоловіків і жінок та пов'язаний з ним принцип заборони дискримінації за ознакою статі на сьогоднішній день відображений в польській конституції: стаття 32, яка говорить про те, що всі рівні з точки зору права, і ніхто не може бути підданий дискримінації, у тому числі у політичному житті [11].

Істотне зростання жіночого представництва в парламенті в останніх трьох виборах пов'язане з тим, що ще на виборах 2011 р. у Польщі вперше було використано так звані гендерні квоти. Сейм ухвалив, що у списках кандидатів до Сейму кількість жінок по відношенню до кількості чоловіків не може бути менше, ніж 35 % від усіх кандидатів у списку (стаття 211 § 3 Кодексу про вибори) [9]. Дехто називає цей закон дискримінаційним, але автори документа були впевнені в необхідності квоти. Завдяки запровадженню цієї квоти партії почали цікавитися роллю жінок у політиці, що сприяло збільшенню жіночого представництва. Закон про квоту кандидатів на парламентських виборах вважається першою значною

перемогою польського Жіночого конгресу, неполітичної громадської організації, що з 2009 р. займається питаннями рівності чоловіків та жінок у Польщі [12].

Виборчим кодексом України передбачено встановлення квот у партійні списки. Так, відповідно до статті 154 зазначеного документу під час формування загальнодержавного та регіональних виборчих списків партія повинна забезпечити присутність у кожній п'ятірці (місцях з першого по п'яте, з шостого по десяте і так далі) кожного виборчого списку чоловіків і жінок (не менше двох кандидатів кожної статі) [13].

Водночас, зазначені зміни не принесли вагомих результатів, так на сьогодні в Парламенті України кількість жінок складає менше 21 %.

Таким чином, збільшення частки жінок-парламентаріїв з одного боку дійсно змінює спрямованість національної політики, що, зважаючи на все, усвідомлюється політичними лідерами в багатьох країнах світу; а з іншого – жінки-політики продовжують стикатися з труднощами на своєму шляху до входу до національної політики.

Наприклад, у 2009 р. в ірландському парламентському звіті «Жіноча участь у політиці» було виділено ключові перешкоди для зростання політичного представництва жінок, які є універсальними, незалежно від національних чи регіональних характеристик: фінанси (жінки мають менший доступ до грошових ресурсів та можуть витратити менше коштів на виборчі кампанії), уявлення про роль жінок у вихованні дітей (догляд за дітьми зупиняє жінок від участі у політиці), віра у власні можливості (жінки не впевнені у своїй перемозі на виборах і не балотуються), громадські настанови (навіть ліві партії більше орієнтовані на чоловіків) та процедури відбору кандидатів (націлені на чоловіків, а чи не на жінок) [14].

Цілі ООН у сфері сталого розвитку тим часом підштовхують країни світу прагнути до гендерного паритету, оскільки в якості одного із завдань провідна міжнародна організація заявляє необхідність «забезпечити всебічну та реальну участь жінок і рівні для них можливості для лідерства на всіх

рівнях прийняття рішень у політичному, економічному та суспільному житті» [15]. Цього неможливо досягти без прагнення до збільшення кількісного та якісного політичного представництва жінок всіх рівнях: з посади глави держави до участі у діяльності органів місцевого самоврядування.

Висновки. Діяльність Ради Європи, директиви, що приймаються, пов'язані з рівними можливостями чоловіків і жінок, документи, що приймаються Європарламентом, а також партійна політика говорять про те, що інституційна та законодавча база у сфері забезпечення гендерного рівноправності у ЄС сформувалася.

Реалізація пасивного та активного виборчого права шляхом участі жінок у діяльності політичних партій, відображення повістки гендерного рівності в програмних документах політичних партій дозволяють маркувати публічну політику як простір, що трансформується, де актуальний порядок денний змінюється відповідно до суспільних потреб, а частка жінок на рівні прийняття політичних рішень зростає.

Ефективним механізмом, що забезпечує досягнення гендерної рівності в сучасній європейській політиці, вважають квоти для жінок, закріплені або у національному законодавстві, або у партійних документах, а також відповідну освітню та соціальну політику, що дозволяє мінімізувати тиск гендерних стереотипів та розширювати практики політичної участі жінок на всіх рівнях влади.

За підсумками виборів у Європарламент, що відбулися у 2019 р., вдалося помітно покращити показники гендерної рівності у провідних політичних інститутах Євросоюзу.

Водночас, навіть за наявності квот, жінки-кандидати помітно менш успішні на виборах, це пов'язано з існуючими гендерними стереотипами та забезпечення фактичної (а не юридичної) рівності, рівності на практиці жінок і чоловіків.

Література

1. Статут ООН 1945 p. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf.
2. Mlambo C., Kapingura F. Factors influencing women political participation: The case of the SADC region. *Cogent Social Sciences*. 2019. Vol. 5. iss.1. P. 1–13. <https://doi.org/10.1080/23311886.2019.1681048>
3. New IPU report: more women in parliament and more countries with gender parity. *Inter-Parliamentary Union*. 2022, 3 March. URL: <https://www.ipu.org/news/press-releases/2022-03/new-ipu-report-more-women-in-parliamentand-more-countries-with-genderparity#:~:text=The%20global%20proportion%20of%20women,in%20Parliament%20in%202021%20report>
4. Wozniak D. Essays on Experimental Economics: Examining the Effects of Ambiguity and Competition, 2010. URL: https://scholarsbank.uoregon.edu/xmlui/bitstream/handle/1794/10918/Wozniak_David_phd_2010sp.pdf?sequence=1
5. Cerda C. Inequality Aversion and Altruism in Bargaining Experiments: The Effect of Gender, 2011. URL: <http://gradworks.umi.com/14/98/1498277.html>.
6. Women in Parliament: 20 Years in Review. 2014. URL: <http://www.ipu.org/pdf/publications/WIP20Y-en.pdf>
7. Biroli, F. Violence against Women and Reactions to Gender Equality in Politics. *Politics & Gender*. 2018. Vol. 14, Issue 4. Pp. 681-685. DOI 10.1017/S1743923X18000600.
8. Kantola J., Verloo M. Revisiting gender equality at times of recession: a discussion of the strategies of gender and politics scholarship for dealing with equality. *European Journal of Politics and Gender*. 2018. Vol. 1, Issue 1-2. Pp. 205–222. DOI 10.1332/251510818X15272520831139.

9. Fourth World Conference on Women. Beijing Declaration. 1995.
URL: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/declar.htm>
10. Folke O., Rickne J. Female representation but male rule? Party competition and the political glass ceiling, 2012. URL: <http://www.ifn.se/wfiles/wp/wp923.pdf>
11. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dziennik Ustaw z 1997 Nr 78 poz. 483 z późn. zm. *ISAP*. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970780483>
12. Ksieniewicz-Mil M. Agnieszka Kozłowska-Rajewicz: niektórzy naprawdę wierzą, że emancypacja kobiet szkodzi rodzinie. *ONET KOBITA*. 24.03.2018. URL: <https://kobieta.onet.pl/agnieszka-kozlowska-rajewicz-niektorzy-naprawde-wierza-ze-emancypacja-kobiet-szkodzi/cwbs5zl>
13. Виборчий кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20?find=1&text=%D0%B6%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%BA#w1_1
14. Women's Participation in Politics. Joint Committee on Justice, Equality Defence and Women's Rights. Second Report. October 2009. URL: https://data.oireachtas.ie/ie/oireachtas/committee/dail/32/joint_committee_on_justice_and_equality/reports/2009/2009-11-05_women-s-participation-in-politics_en.pdf
15. Цілі сталого розвитку ООН. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku/gender-equality>

References

1. UN (1945), “Charter”, available at: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (Accessed 27 Mar.2023).
2. Mlambo, C. & Kapingura, F. (2019), “Factors influencing women political participation: The case of the SADC region”, *Cogent Social Sciences*, Vol. 5, iss.1, pp. 1–13.

3. Inter-Parliamentary Union (2022), “New IPU report: more women in parliament and more countries with gender parity”, available at: <https://www.ipu.org/news/press-releases/2022-03/new-ipu-report-more-women-in-parliamentand-more-countries-with-genderparity#:~:text=The%20global%20proportion%20of%20women,in%20Parliament%20in%202021%20report> (Accessed 9 Mar.2023).
4. Wozniak, D. (2010), “Essays on Experimental Economics: Examining the Effects of Ambiguity and Competition”, available at: https://scholarsbank.uoregon.edu/xmlui/bitstream/handle/1794/10918/Wozniak_David_phd_2010sp.pdf?sequence=1 (Accessed 9 Mar.2023).
5. Cerda, C. (2011), “Inequality Aversion and Altruism in Bargaining Experiments: The Effect of Gender”, available at: <http://gradworks.umi.com/14/98/1498277.html>. (Accessed 1 Mar.2023).
6. Inter-Parliamentary Union (2014), “Women in Parliament: 20 Years in Review”, available at: <http://www.ipu.org/pdf/publications/WIP20Y-en.pdf> (Accessed 9 Mar.2023).
7. Biroli, F. (2018), “Violence against Women and Reactions to Gender Equality in Politics”, *Politics & Gender*, Vol. 14, Issue 4, Pp. 681-685.
8. Kantola, J. & Verloo, M. (2018), “Revisiting gender equality at times of recession: a discussion of the strategies of gender and politics scholarship for dealing with equality”, *European Journal of Politics and Gender*, Vol. 1, Issue 1-2, Pp. 205–222.
9. UN (1995), “Fourth World Conference on Women. Beijing Declaration”, available at: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/declar.htm> (Accessed 1 Mar.2023)
10. Folke, O. & Rickne, J. (2012), “Female representation but male rule? Party competition and the political glass ceiling”, available at: <http://www.ifn.se/wfiles/wp/wp923.pdf> (Accessed 1 Mar.2023).

11. Zgromadzenie Narodowe Polski (1997), “Constitution of the Republic of Poland”, available at: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970780483> (Accessed 9 Mar.2023)
12. Ksieniewicz-Mil, M. (2018), “Agnieszka Kozłowska-Rajewicz: Some really believe that the emancipation of women harms the family”, *ONET KOBITA*, available at: <https://kobieta.onet.pl/agnieszka-kozłowska-rajewicz-niektorzy naprawde-wierza-ze-emancypacja-kobiet-szkodzi/cwbs5z1> (Accessed 9 Mar.2023)
13. The Verkhovna Rada of Ukraine (2020), “Election Code of Ukraine”, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20?find=1&text=%D0%B6%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%BA#w1_1 (Accessed 2 Mar.2023)
14. Houses of the Oireachtas (2009), “Women's Participation in Politics. Joint Committee on Justice, Equality Defence and Women's Rights. Second Report”, available at: https://data.oireachtas.ie/ie/oireachtas/committee/dail/32/joint_committee_on_justice_and_equality/reports/2009/2009-11-05_women-s-participation-in-politics_en.pdf (Accessed 2 Mar.2023)
15. UN (2015), “UN Sustainable Development Goals”, available at: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku/gender-equality> (Accessed 2 Mar.2023)

Стаття надійшла до редакції 11.06.2023 р.